

ВІСНИК

ЛЬВІВСЬКОЇ КОМЕРЦІЙНОЇ АКАДЕМІЇ

СЕРІЯ ЕКОНОМІЧНА

ВИПУСК 14

*за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної
конференції "Внутрішній ринок споживчих товарів України:
стан і перспективи розвитку"*

Львів ЛКА
2003

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ

Запропоновано систему кількісних показників, які дозволяють характеризувати рівень розвитку внутрішнього ринку. Розкрито особливості структурних деформацій на внутрішньому ринку, а також позитивні та негативні фактори його розвитку. Запропоновано можливі джерела довгострокового економічного зростання економіки України.

Внутрішній ринок України перебуває на початковому етапі формування. У процесі становлення - низка найважливіших ринків, ринкових інститутів і інструментів, не вистачає правового й інформаційного забезпечення. Об'єктивно ринкові механізми не здатні самостійно закріпитися в українській економіці і, відповідно, для розвитку внутрішнього ринку України потрібна державна підтримка. Стратегічним завданням є створення передумов для ефективного функціонування внутрішнього ринку і хоча б відносної його керованості.

Однією з ілюзій 90-х років було переконання, що лібералізація і приватизація навіть відокремлено є необхідними і достатніми передумовами для розвитку ринкової економіки загалом і внутрішнього ринку зокрема. Зарубіжний досвід показує, що нові ефективні ринкові інститути можуть бути створені тільки сильною державою, що вміє керувати своєю власністю, виконує свої зобов'язання перед суб'єктами господарювання і жорстко контролює дотримання правил ринкової гри як суб'єктами ринку, так і державним апаратом. Необхідність державного регулювання ринкової економіки, ще більш важлива в перехідній економіці, в якій ще повністю не спрацюють навіть суто ринкові регулятори.

Сьогодні в Україні великої уваги приділяється розвитку внутрішнього ринку. Так, створено комплексну програму розвитку внутрішнього ринку України згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України, в якій розроблено основні напрями стимулювання такого розвитку. У щорічному посланні Президента України до Верховної Ради у 2002 р. було присвячено окремий розділ "Формування та розвиток внутрішнього ринку України", який представляє розвиток базових ринків. Вагомий вклад у дослідження даної тематики внесли такі вчені, як В.М. Геєць, Б.Є. Кваснюк, А.С. Гальчинський, В.О. Точилін, Д.Р. Білоусов, Д.І. Галімов, В.О. Сальніков, К.В. Михайленко, В.А. Бессонов, А.Ф. Ревенко, І.О. Крючкова, М.І. Скрипніченко, Є. Михайленко та ін [6]. Проте кількісне визначення внутрішнього ринку, а також доповнення показників, що характеризують рівень його розвиненості потребує подальшого розвитку та узагальнення з плином часу.

Саме тому метою статті є теоретичний аналіз системи макроекономічних показників, що характеризують рівень розвиненості внутрішнього ринку та збалансованості товарних потоків, враховуючи особливості перехідної української економіки, відпрацювання рекомендацій щодо ефективного керування внутрішнім ринком з боку

держави. Для досягнення цієї мети було поставлено такі завдання: методично впорядкувати показники, що характеризують рівень розвитку внутрішнього ринку за видами економічної діяльності; розкрити особливості структурних деформацій на внутрішньому ринку з врахуванням зазначеної методики; виявити позитивні та негативні фактори розвитку внутрішнього ринку України, а також вказати можливі джерела довгострокового економічного зростання.

Рівень розвитку ринків можна охарактеризувати за допомогою наведеного міжгалузевого балансу суспільного виробництва (МГБ), в якому детально викладено макропоказники сукупного попиту та пропозиції. Причому важливо ввести показники, які будуть визначати важливі пропорції за видами економічної діяльності (секторами). Вихідні дані в таблиці затрати-випуск характеризують продаж у поточних цінах одного виробляючого виду економічної діяльності іншому, а також кінцевим споживачам. Розмір цих потоків продукції залежить від загальної кількості і структури внутрішнього попиту, від складу імпорту та експорту, від співвідношення затрати-випуск у фізичних обсягах і від співвідношення цін. *Охарактеризуємо ті показники, які будуть використовуватися для визначення розвитку ринків.* Ці показники дозволять класифікувати види економічної діяльності на типи із використання продукції. Розмежування видів економічної діяльності проведемо відповідно до класифікації британського економіста Колина Кларка:

1. Сектори, що виробляють первинну продукцію і задовольняють в основному проміжковий попит.
2. Обробні сектори, що задовольняють в основному проміжковий попит.
3. Обробні сектори, що задовольняють в основному кінцевий попит.
4. Сектори, що виготовляють первинну продукцію і задовольняють в основному кінцевий попит (первинна продукція – це продукція у вартості якої велика питома вага доданої вартості).

Внутрішній попит (ID) визначається так:

$$ID = W_i + G_i + Y_i + N_i,$$

де W_i – проміжкове споживання i сектора;

G_i – валове нагромадження основного капіталу в секторі i ;

Y_i – витрати на кінцеве споживання (споживчий попит) сектору i ;

N_i – чистий експорт (дорівнює різниці між вартістю експорту та імпорту сектору i $E_i - M_i$);

E_i – експорт i сектора;

M_i – імпорт i виду економічної діяльності.

Сукупний попит (CD) визначається:

$$CD = ID + ED$$

де ED зовнішній попит (експорт E_i).

Показник міжгалузевих закупок w_i (проміжкового споживання) показує розподілення випуску на виробничі та споживчі товари:

$$w_i = \frac{W_i}{Z_i},$$

де W_i – загальне проміжне споживання сектора i ($\sum_j X_{ij}$);

Z_i – загальна пропозиція виду економічної діяльності i , $Z_i = M_i + X_i$.

Ступінь побічного використання факторів виробництва за видами економічної діяльності:

$$u_j = \frac{U_j}{X_j},$$

характеризує якою мірою виробництво не тільки безпосередньо, але і побічно використовує капітал і працю. Де U_j – загальне споживання сектором j продукції, придбаної в інших галузях ($\sum_i X_{ij}$);

Ступінь задоволення внутрішнього попиту

$$id = \frac{ID}{CD},$$

характеризує якою мірою задоволено внутрішній попит (чим нижче коефіцієнт, тим вище внутрішній попит).

Ступінь орієнтації на зовнішній ринок (зовнішній попит)

$$ed = \frac{ED}{CD}, \text{ або } (ed = 1 - id)$$

показує наскільки вид економічної діяльності орієнтований на експорт (чим вищий коефіцієнт, тим більша орієнтація).

Коефіцієнт імпорту m_i тісно пов'язаний зі схильністю до імпорту цього виду економічної діяльності. Схильність до імпорту представимо як відношення імпорту до загального виробництва сектора:

$$m_i = \frac{M_i}{X_i},$$

де X_i – загальне виробництво сектора i .

Дослідження розвитку секторів включає їх зв'язок з іншими галузями, як зі сторони попиту так і зі сторони пропозиції. Тому ми можемо почати дослідження, класифікуючи види економічної діяльності відповідно до зазначених вище показників. Під час складання таблиці 1 слово “кінцевий” стосується до видів економічної діяльності з невеликими величинами проміжкового споживання (як правило невелике w), а слово “первинний” – до секторів з невеликим значенням u , тобто з великою величиною доданої вартості [1]. Значення w залежать від класифікації, що застосовується, тому збільшення цього коефіцієнта підсилить розмежування між проміжковим та кінцевим споживанням. В таблиці чітко видно розмежування між первинними і обробними секторами за коефіцієнтом u і об'єднати їх неможливо, адже тільки за рідкісним винятком види економічної діяльності близькі до середнього значення коефіцієнта (табл. 2).

Розмежування видів економічної діяльності (за використанням)

Таблиця 1

Кінцеві види економічної діяльності

Проміжкові види економічної діяльності

По виду витрат	3. Обробні сектори, що задіяють основний кінцевий продукт						2. Обробні сектори, що задіяють основний проміжковий продукт					
	н	и	id	ed	т	н	и	id	ed	т		
Обробна промисловість	2. Лісове господарство	0,36	0,24	0,74	0,26	0,02	8. Текстильна та швейна промисловість	0,42	0,78	0,70	0,30	0,64
	6. Видобування неметалевих матеріалів	0,50	0,64	0,61	0,39	0,43	9. Деревообробна і целюлозно-паперова промисловість, видавнича справа	0,81	0,73	0,77	0,23	0,53
	7. Харчова промисловість	0,21	0,73	0,87	0,13	0,07	10. Виробництво коксопродуктів	0,82	1,07	0,90	0,10	0,03
	15. Виробництво машин та устаткування	0,40	0,64	0,72	0,28	0,62	11. Нафтоперероблення	1,09	0,87	0,87	0,13	0,65
	16. Інші види виробництва	0,15	0,73	0,52	0,48	0,47	12. Хімічне виробництво, гумові та пластмасові вироби	0,47	0,72	0,62	0,38	0,64
						13. Виробництво інших неметалевих матеріальних продуктів	0,70	0,76	0,85	0,15	0,16	
						14. Металургія та оброблення металу	0,25	0,76	0,59	0,41	0,13	
						17. Газопостачання	0,77	0,6	1,00	0	0	
						18. Теплопостачання	0,53	0,82	1,00	0	0	
						19. Водопостачання	0,7	0,61	1,00	0	0	
						20. Будівництво	0,03	0,5	0,99	0,01	0,06	
Виробництво первинної продукції	4. Сектори, що виготовляють первинну продукцію та надають послуги і задіяють основний кінцевий продукт	н	и	id	ed	т	1. Сектори, що виробляють первинну продукцію і задіяють основний проміжковий продукт	н	и	id	ed	т
	А. Товари						1. Сільське господарство, мисливство	0,54	0,57	0,92	0,08	0,02
	3. Рибне господарство	0,23	0,69	0,85	0,14	0,5	4. Видобування вугілля і торфу	1,03	0,77	0,96	0,04	0,13
	Б. Послуги						5. Видобування вуглеводів	4,32	0,48	0,79	0,21	3,16
	21. Торгівля	0,99	0,48	1,00	0	0	17. Електроенергетика	0,83	0,52	0,97	0,03	0
	24. Транспорт	0,24	0,38	0,64	0,36	0,12						
	25. Пошта і зв'язок	0,54	0,38	0,94	0,06	0,08						
	33. Освіта	0,01	0,32	0,99	0,01	0						
	34. Охорона здоров'я та соціальна допомога	0,03	0,49	0,99	0,01	0						
	26. Фінансове посередництво	1,11	0,44	0,98	0,02	0,15						
	23. Готелі та ресторани	0,57	0,53	0,67	0,33	0,59						
	27. Операції з нерухомістю	0,25	0,38	0,92	0,08	0,02						
	28. Здача в найм	0,78	0,32	0,89	0,11	0,04						
	29. Діяльність у сфері інформації	1,04	0,4	0,96	0,04	0,34						
	30. Дослідження та розробки	0,76	0,46	0,93	0,07	0,11						
	31. Послуги юридичним особам	0,96	0,3	0,92	0,08	0,17						
	32. Державне управління	0,07	0,36	1,00	0	0,31						
	35. Асоціації, прибиральні вулиць та оброблення відходів	0,19	0,45	1,00	0	0						
	36. Громадська діяльність	0,01	0,35	1,00	0	0						
37. Відпочинок, розваги, культура і спорт	0,07	0,64	0,99	0,01	0,03							
38. Інші види діяльності	0	4,57	1,00	0	0,01							

Джерело: розрахунково складено за даними [2]

Показники, що характеризують рівень розвитку ринків*

Вид економічної діяльності	Код рядка	Показник міжгалузевого закупки, w	Ступінь побічного використання факторів виробництва, u	Ступінь задоволення внутрішнього попиту, id	Ступінь орієнтації на зовнішній ринок, ed	Коефіцієнт імпорту, m
Сільське господарство, мисливство	1	0,54	0,57	0,92	0,08	0,02
Лісове господарство	2	0,36	0,24	0,74	0,26	0,02
Рибне господарство	3	0,23	0,69	0,86	0,14	0,50
Видобування вугілля і торфу	4	1,03	0,77	0,96	0,04	0,13
Видобування вуглеводнів	5	4,32	0,48	0,79	0,21	3,16
Видобування неенергетичних матеріалів	6	0,50	0,64	0,61	0,39	0,43
Харчова промисловість	7	0,21	0,73	0,87	0,13	0,07
Текстильна та шкіряна промисловість	8	0,42	0,78	0,70	0,30	0,64
Деревообробна і целюлозно-паперова промисловість, видавнича справа	9	0,81	0,73	0,77	0,23	0,53
Виробництво коксопродуктів	10	0,82	1,07	0,90	0,10	0,03
Нафтоперероблення	11	1,09	0,87	0,87	0,13	0,65
Хімічне виробництво, гумові та пластмасові вироби	12	0,47	0,72	0,62	0,38	0,64
Виробництво інших неметалевих мінеральних продуктів	13	0,70	0,76	0,85	0,15	0,16
Металургія та оброблення металу	14	0,25	0,76	0,59	0,41	0,13
Виробництво машин та устаткування	15	0,40	0,64	0,72	0,28	0,62
Інші види виробництва	16	0,15	0,73	0,52	0,48	0,47
Електроенергетика	17	0,83	0,52	0,97	0,03	0,00
Газопостачання	18	0,77	0,60	1,00	0,00	0,00
Теплопостачання	19	0,53	0,82	1,00	0,00	0,00
Водопостачання	20	0,70	0,61	1,00	0,00	0,00
Будівництво	21	0,03	0,50	0,99	0,01	0,06
Торгівля	22	0,99	0,48	1,00	0,00	0,00
Готелі та ресторани	23	0,57	0,53	0,67	0,33	0,59
Транспорт	24	0,24	0,38	0,64	0,36	0,12
Пошта і зв'язок	25	0,54	0,38	0,94	0,06	0,08
Фінансове посередництво	26	1,11	0,44	0,98	0,02	0,15
Операції з нерухомістю	27	0,25	0,38	0,92	0,08	0,02
Здавання під найм	28	0,78	0,32	0,89	0,11	0,04
Діяльність у сфері інформатизації	29	1,04	0,40	0,96	0,04	0,34
Дослідження та розробки	30	0,76	0,46	0,93	0,07	0,11
Послуги юридичним особам	31	0,96	0,30	0,92	0,08	0,17
Державне управління	32	0,07	0,36	1,00	0,00	0,31
Освіта	33	0,01	0,32	0,99	0,01	0,00
Охорона здоров'я та соціальна допомога	34	0,03	0,49	0,99	0,01	0,00
Асенізація, прибирання вулиць та оброблення відходів	35	0,19	0,45	1,00	0,00	0,00
Громадська діяльність	36	0,01	0,35	1,00	0,00	0,00
Відпочинок, розваги, культура і спорт	37	0,07	0,64	0,99	0,01	0,03
Інші види діяльності	38	0,00	4,57	1,00	0,00	0,01
Середня		0,49	0,61	0,80	0,20	0,23

*Для розрахунків використано міжгалузевий баланс суспільного виробництва за 2000 р.

Джерело: розраховано за даними [2].

Аналіз таблиць 1 та 2 за типами виробляючих секторів та дослідження важливих внутрішньогалузевих пропорцій на внутрішньому ринку з боку попиту і пропозиції дають підстави сформулювати певні висновки.

Так, щодо видів економічної діяльності, що задовольняють в основному проміжковий попит та виробляють первинну продукцію (1 тип табл. 1), вони відзначаються достатньо великим ступенем побічного використання факторів виробництва, що вказує на невелику додану вартість у сільському господарстві, мисливстві, видобуванні вугілля і торфу, видобуванні вуглеводнів та електроенергетиці. Варто зауважити, що важливе значення має не валове виробництво, а додана вартість, або різниця між вартістю виробленої продукції та вартістю використаних товарів та послуг. Також очевидно, що значна частина продукції сільського господарства забезпечує кінцевий попит (маленьке значення коефіцієнту w), що не є позитивним оскільки ця продукція повинна забезпечувати проміжковий попит.

В обробних секторах, що задовольняють в основному проміжковий попит, варто відзначити, що такі види економічної діяльності, як текстильна та шкіряна промисловість, хімічне виробництво, гумові та пластмасові вироби спрямовані на кінцеве споживання, в тому числі орієнтованими на зовнішній ринок. Наявна ситуація не є позитивною, крім того ці сектори відзначаються великою часткою імпорту. Ці види економічної діяльності повинні задовольняти проміжковий попит і не створювати ресурси для вивезення товарів з низьким ступенем обробки, які як правило мають низьку додану вартість. В Україні майже не існує виробництв з високою якістю кінцевих виробів у цих секторах, хоча внутрішній попит є достатньо високим (таблиця 2). Щодо металургії та оброблення металу, то цей сектор характеризується невинправдано малою часткою проміжкового споживання, обґрунтовано невеликою доданою вартістю, але з орієнтацією на зовнішній ринок. Невиправдано високою є частка проміжкового споживання у деревообробній і целюлозно-паперовій промисловості, видавничій справі за значної частки імпорту через наявний внутрішній попит. Фактично виходить, що Україна експортує значну кількість продукції лісового господарства, а отримує (імпортує) продукцію деревообробної і целюлозно-паперової промисловості та продукцію для видавничої справи. Сектори категорії 2 відрізняються від інших тим, що вартість використаних ними первинних факторів менше вартості придбаної продукції, і більше, ніж половина їх продукції доставляється до інших виробників.

Отже, категорії 1, 2, 3 можуть розглядатися як послідовні етапи виробництва, але ця структура ускладнюється самим характером відносин галузей обробної промисловості, що виготовляє проміжні продукти, з іншими секторами економіки.

У секторах, що виготовляють первинну продукцію та надають послуги і задовольняють в основному кінцевий попит (тип 4 табл. 1), то необхідно відзначити, що вони задовольняють в основному внутрішній попит за незначним винятком (транспорт, готелі та ресторани). Адже за останнє десятиріччя попит на транспортні послуги на світовому ринку постійно збільшувався внаслідок зростання світового ВВП і міжнародної торгівлі. Зростання обсягів виробництва і зовнішньої торгівлі (особливо сировини та енергоносіїв) було і в основному замовника українських транспортних послуг – Російській Федерації [3]. Варто також врахувати, що частка послуг у структурі споживчого попиту не є високою порівняно з провідними країнами світу, що обумовлено відносно низькими витратами на транспорт, зв'язок, готелі і ресторани, діяльність у сфері відпочинку і розваг, культури і спорту тощо [4].

Отже, сучасна гіпертрофована економічна політика іде шляхом виробництва з низькою доданою вартістю з орієнтацією на сировинні галузі. Для розвинутих ринкових економік, де більшою мірою імпортують сировину і експортують високотехнологічну кінцеву продукцію, існує зворотня закономірність [5]. Крім того вражає той факт, що експортуючи сировину та напівфабрикати ми імпортуємо кінцеві вироби виготовлені на основі вітчизняної сировини та напівфабрикатів. Позитивним можна вважати лише розвиток послуг.

Базою для розрахунків було визначено один рік. Перспективою подальших досліджень можна розглядати динаміку МГБ за роками, а також порівняти структуру внутрішнього ринку України з провідними країнами світу. Міжгалузевий баланс суспільного виробництва розглядався в поточних цінах, отже, був присутнім ціновий фактор. У перспективі можна розглянути обсяги виробництва в натуральному вигляді [6].

Таким чином, в якості джерел довгострокового економічного розвитку можна розглядати *по-перше*, стимулювання виробництва, що задовольняють в основному кінцевий попит (виробництво товарів і послуг, що реалізуються кінцевому споживачу), до них можна віднести виробництво машин та устаткування (машинобудівний комплекс), одяг (легка промисловість), продукти харчування (харчова промисловість), лісове господарство та ін. *По-друге*, – розширення обсягів внутрішнього ринку і очевидно внутрішнього платоспроможного попиту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ченери Х., Кларк П., Экономика межотраслевых связей. – М.: Изд. Иностран. Лит., 1962. – 382 с.
2. Статистичний збірник “Міжгалузевий баланс України за 2000 р. в цінах споживачів” Стат. зб. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2001. – 50 с.
3. Олефір В.К. Розвиток ринку транспортних послуг // Вісник Інституту економ. прогнозів. НАН України, 2002. – №2. – С. 74-78.
4. Ходжаян А.О. Макроекономічне регулювання сукупного попиту: Автореф. дис. ... канд. економ. наук: 08.01.01 / НАН України Ін-т економ. прогнозів. – К., 2003. – 20 с.
5. *Romer C.D.* Is the Stabilization of the Postwar Economy a Figment of the Data? // *The American Economic Review*, 76, no.3, 1986. -P. 314-334.
6. Бессонов В.А. Трансформационный спад и структурные изменения в российском промышленном производстве // <http://www.iet.ru>.

УДК 658+659

Дайновський Ю.А.

АКТИВІЗАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

Проаналізовано проблеми сучасної практики маркетингу у сфері внутрішньої торгівлі. Показано можливі напрями активізації маркетингової діяльності. Запропоновано застосування банку маркетингових прийомів як засобу підвищення якості і оперативності рішень у сфері маркетингу.